

Sygn. akt I A Ca 731/12

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 31 stycznia 2013 r.

Sąd Apelacyjny w Białymstoku I Wydział Cywilny

w składzie:

Przewodniczący	:	SSA Jarosław Marek Kamiński
Sędziowie	:	SA Magdalena Pankowicz (spr.) SA Małgorzata Dołęgowska
Protokolant	:	Iwona Aldona Zakrzewska

po rozpoznaniu w dniu 17 stycznia 2013 r. w Białymstoku

na rozprawie

sprawy z powództwa **A. M.**

przeciwko **D. M.**

o zapłatę

na skutek apelacji **powódki**

od wyroku Sądu Okręgowego w Białymstoku

z dnia 4 czerwca 2012 r. sygn. akt I C 1918/10

uchyla zaskarżony wyrok i sprawę przekazuje do ponownego rozpoznania Sądowi Okręgowemu w Białymstoku, pozostawiając temu Sądowi rozstrzygnięcie o kosztach instancji odwoławczej.

UZASADNIENIE

Zaskarżonym wyrokiem Sąd Okręgowy w Białymstoku oddalił powództwo A. M. skierowane przeciwko D. M. o zasądzenie 150.000 zł. Kwoty tej dochodziła powódka tytułem zwrotu nakładów czynionych od 1991 r. z jej majątku odrębnego na majątek odrębny zmarłego E. M., poprzednika prawnego pozwanej (ojca i spadkodawcy testamentowego), w czasie trwającego związku konkubenckiego i zawartego 4 września 1995 r. małżeństwa.

W ocenie prawnej wskazał, że powódka ostatecznie wywodziła swoje żądanie z przepisów o bezpodstawnym wzbogaceniu (art. 405 k.c. i następne) - z faktu dokonywania bez podstawy prawnej przysporzeń, głównie pieniężnych, z własnego majątku na majątek osobisty E. M., a więc zastosowanie w sprawie mają przepisy o bezpodstawnym wzbogaceniu.

W ocenie prawnej wskazał, że w niniejszym postępowaniu jego kognicja ogranicza się do rozpoznania żądania rozliczenia nakładów, jakich dokonała powódka w czasie poprzedzającym zawarcie małżeństwa. Dalsze roszczenia powinny być dochodzone w postępowaniu nieprocesowym o podział majątku wspólnego (art. 42-46 k.r.o., art. 567 § 3 i 680 i nast. k.p.c.).

W pierwszej kolejności odniósł się do podniesionego przez pozwaną zarzutu przedawnienia dochodzonego przez powódkę roszczenia, który ocenił na gruncie art. 117 k.c. i następne. Bieg przedawnienia roszczeń powódki rozpoczął się z chwilą dokonywania poszczególnych przysporzeń na rzecz majątku osobistego konkubenta. Od daty tych czynności powódka mogła bowiem żądać zwrotu korzyści, jakie uzyskała E. M. kosztem jej majątku. Termin przedawnienia w stosunku do najwcześniejszych dokonanych nakładów upłynąłby zatem w 2001 r. Jednak zgodnie z treścią art. 121 pkt 3 k.c. bieg przedawnienia nie rozpoczyna się, a rozpoczęty ulega zawieszeniu co do roszczeń, które przysługują jednemu z małżonków przeciwko drugiemu - przez czas trwania małżeństwa. Bieg przedawnienia rozpoczyna się w chwili ustania (śmierć jednego z małżonków, rozwód) albo unieważnienia małżeństwa. Od daty śmierci E. M. (...) zawieszony bieg przedawnienia roszczeń powódki uległ wznowieniu, co oznacza, że w stosunku do nakładów poczynionych przez nią w 1991 r. upłynąłby najwcześniej w 2015 r.

Ocenił je jednak jako nieuzasadnione. Wskazując na ciężący na powódce (art. 6 k.c.), jako dochodzącej roszczenia z tytułu bezpodstawnego wzbogacenia, obowiązek udowodnienia kiedy, jakie i jakiej wartości nakłady były dokonywane na majątek partnera, ocenił, że wymaganiami tym nie sprostała. W następstwie analizy dowodów (zeznań świadków, dokumentów) przedstawionych przez obie strony nie dał wiary jej twierdzeniom, że w okresie poprzedzającym wspólne zamieszkanie z E. M. zgromadziła znaczny majątek, jak również temu, że stanowił on źródło finansowania budowy domu.

W konsekwencji oddalił powództwo i rozstrzygnął o kosztach stosownie do treści art. 98 § 1 k.p.c.

Powódka, zaskarżając wyrok w całości zarzuciła:

1. istotne uchybienia procesowe mające wpływ na wynik sprawy, a w szczególności naruszenie art. 328 § 2 k.p.c. i art. 233 k.p.c., polegające na nie wskazaniu podstawy faktycznej rozstrzygnięcia i wybiórczej ocenie dowodów zgromadzonych w sprawie oraz przekroczeniu granicy swobodnej oceny dowodów poprzez:

-deprecjonowanie zeznań powódki i świadków B. G., A. G., K. I., S. K., F. Ż., mimo, że są spójne i zgodne z treścią dokumentów znajdujących się w aktach sprawy, przy czym dowodów tych z obrazą art. 233 k.p.c. Sąd w ogóle nie rozważył;

-danie wiary zeznaniom pozwanej, świadków T. M., M. M., J. M., S. W., K. W. - w części niekorzystnej dla powódki, natomiast pominięcie milczeniem tej części ich zeznań, która potwierdza wersję podawaną przez powódkę;

-brak wszechstronnej oceny materiału dowodowego poprzez pominięcie i nie rozważenie zebranego w sprawie materiału - całości zeznań świadków i powódki oraz dokumentów, szczegółowo wymienionych, a dotyczących okresów zatrudnienia powódki i jej dochodów oraz przeczących jej niezamożności, do czego Sąd się nie ustosunkował, a także przez danie wiary świadkom, którzy twierdzili, że nie znali powódki do dnia zawarcia przez nią związku małżeńskiego z E. M.;

-naruszenie art. 217 § 1 i 2 k.p.c. w zw. z art. 162 k.p.c. poprzez niezasadne oddalenie wskazanych przez powódkę wniosków dowodowych i pominięcie licznych dokumentów znajdujących się w aktach sprawy i wszystkich uchylonych przez Sąd pytań z rozpraw z dnia 8.09.2011 r. i 22.05.2012 r., co w konsekwencji spowodowało przyjęcie niewłaściwej podstawy faktycznej rozstrzygnięcia;

2. sprzeczność istotnych ustaleń Sądu z materiałem dowodowym zebrany w sprawie polegającą na ustaleniu, że:

-E. M. w czasie budowy domu był człowiekiem mającym, osiągał wtedy wysokie dochody i wybudował dom za swoje pieniądze,

-A. M. nie udowodniła swoich nakładów finansowych na budowę domu na nieruchomości E. M. przy ul. (...) wK. że nie była osobą zamożną, miała niskie dochody przez cały okres swojej pracy zarobkowej i nie stać jej było na poczynienie nakładów na budowę domu.

Wniosła o zmianę zaskarżonego wyroku i uwzględnienie powództwa oraz o zasądzenie od pozwanego na rzecz powódki kosztów procesu za obie instancje.

Ponadto wnioskowała o dopuszczenie w postępowaniu apelacyjnym dowodów:

-z informacji z Zakładu Ubezpieczeń Społecznych w B. o wysokości podstawy wymiaru składek opłacanych przez E. M. oraz co do okresu otrzymywania przez E. M. świadczenia rentowego i jego wysokości, na okoliczność sytuacji majątkowej i dochodów E. M. i A. M.;

-z opinii biegłego z zakresu budownictwa celem wyliczenia wartości nakładów powódki poczynionych z majątku osobistego na majątek osobisty E. M. w postaci budowy domu, w wysokości 79 % jego wartości;

-z informacji Urzędu Gminy w J. w postaci dziennika budowy domu na nieruchomości stanowiącej własność E. M., na okoliczność daty rozpoczęcia budowy, wykonywania poszczególnych prac oraz zakończenia budowy;

-z akt sprawy Sądu Rejonowego w Białymstoku, sygn. akt II Ns 279/11, z wniosku A. M. z udziałem D. M. i K. M. o dział spadku i podział majątku wspólnego, na okoliczność, że dom na nieruchomości E. M. w 79% został wybudowany za pieniądze A. M., oraz na okoliczność, że E. M. nie posiadał środków pieniężnych na budowę domu;

-z akt Sądu Rejonowego w Białymstoku II Wydział Cywilny z wniosku D. M. z udziałem K. M. i A. M. o stwierdzenie nabycia praw do spadku po E. M., sygn. akt II Ns 4454/10, na okoliczność, że D. M. wbrew obowiązкови prawnemu nie ujawniła wszystkich testamentów, a dopiero na żądanie uczestniczki postępowania A. M. testamenty te zostały ujawnione oraz na okoliczność bardzo małej wiedzy D. M. na temat życia i finansów jej ojca.

Sąd Apelacyjny zważył, co następuje:

Apelacja powódki prowadziła do uchylenia zaskarżonego wyroku i skierowania sprawy do ponownego rozpoznania.

Skarżąca skoncentrowała się w niej na przytoczeniu zarzutów uchybień procesowych związanych ze sposobem gromadzenia i oceną materiału dowodowego. Zarzuty te nie będą przedmiotem analizy Sądu Apelacyjnego, ponieważ wyrok podlega uchyleniu na podstawie art. 386 § 4 k.p.c. z innych, niż przytoczone w formalnych zarzutach, powodów.

W obowiązującym stanie prawnym w postępowaniu cywilnym wprowadzony został model apelacji pełnej. Apelacja jest środkiem kontynuacji merytorycznego rozpoznawania sprawy, a nie wyłącznie środkiem kontroli (art. 378 § 1, art. 382 k.p.c.). Ze względu na taki charakter postępowania apelacyjnego sąd drugiej instancji nie może poprzestać na ustosunkowaniu się do zarzutów skarżącego, lecz musi - niezależnie od treści zarzutów - dokonać ponownych, własnych ustaleń, a następnie poddać je ocenie pod kątem prawa materialnego (por. uchwała składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego - zasada prawna - z dnia 23 marca 1999 r., III CZP 59/98, OSNC 1999, nr 7-8, poz. 124, wyrok SN z dnia 6 grudnia 2001 r., PKN 714/00, OSNPiUS 2003, nr 22, poz. 544). Jakkolwiek postępowanie apelacyjne jest postępowaniem odwoławczym i kontrolnym, to jednak zachowuje charakter postępowania rozpoznawczego. Przy takim założeniu sąd drugiej instancji ma pełną swobodę jurysdykcyjną, ograniczoną jedynie granicami zaskarżenia. W konsekwencji może, a jeżeli je dostrzeże - powinien, naprawić wszystkie naruszenia prawa materialnego, niezależnie od tego, czy zostały wyknięte w apelacji, pod warunkiem że mieszczą się w granicach zaskarżenia. (zob. postanowienie SN z dnia 4 października 2002 r., III CZP 62/02, OSNC 2004, nr 1, poz. 7).

Takim uchybieniem, które mimo niewytknięcia podlega ocenie Sądu Apelacyjnego, była błędna interpretacja art. 45 k.r.o., w wyniku której Sąd Okręgowy dokonał rozdzielenia roszczenia dochodzonego w niniejszym procesie na dwa odrębne: jedno - mające swoje źródło w zdarzeniach poprzedzających zawarcie małżeństwa i drugie - wynikłe ze zdarzeń z czasu jego trwania. Przyjął, że jedynie dla pierwszego właściwa jest droga procesu cywilnego, pozostałe zaś powinny być dochodzone w postępowaniu o dział spadku i podział majątku. Tymczasem przedmiot postępowania o dział spadku i podział majątku wspólnego obejmuje:

- 1) ustalenie składu i wartości majątku wspólnego i spadkowego (art. 684 k.p.c.) oraz jego podział między małżonków, byłych małżonków lub ich następców prawnych;
- 2) ustalenie roszczeń pomiędzy małżonkami podlegających rozliczeniu przy podziale majątku wspólnego powstałych w czasie trwania wspólności (art. 45 k.r.o. i art. 567 § 1 in fine k.p.c.) oraz po jej ustaniu;
- 3) ustalenie nierównych udziałów w majątku wspólnym (art. 43 § 2 k.r.o., art. 567 § 2 k.p.c.);
- 4) ustalenie nieważności umowy majątkowej małżeńskiej.

Roszczenie dochodzone w niniejszej sprawie dotyczy zwrotu nakładów czynionych z majątku odrębnego powódki na majątek odrębny poprzednika prawnego pozwanej. Nie jest ono objęte dyspozycją art. 45 § 1 k.r.o., według którego każdy z małżonków powinien zwrócić wydatki i nakłady poczynione z majątku wspólnego na jego majątek osobisty, z wyjątkiem wydatków i nakładów koniecznych na przedmioty majątkowe przynoszące dochód. Może żądać zwrotu wydatków i nakładów, które poczynił ze swojego majątku osobistego na majątek wspólny. Korespondująca z tą regulacją norma art. 567 § 1 k.p.c. stanowi, że w postępowaniu o podział majątku wspólnego po ustaniu wspólności majątkowej między małżonkami sąd rozstrzyga o tym, jakie wydatki, nakłady i inne świadczenia z majątku wspólnego na rzecz majątku osobistego lub odwrotnie podlegają zwrotowi. Wymienione przepisy przewidują zatem postępowanie nieprocesowe w sprawach o podział majątku jako wyłączny tryb dochodzenia roszczeń z tytułu przesunięć majątkowych między majątkami wspólnym i odrębnym każdego z małżonków, nie zaś pomiędzy ich majątkami odrębnymi. Pozostałe poza zakresem tej regulacji spory, w tym dotyczące rozliczeń na tle przesunięć pomiędzy majątkami odrębnymi małżonków, stosownie do ogólnej zasady, wyrażonej w treści art.13 § 1 k.p.c., powinny być rozpoznawane w procesie.

Tożsame stanowisko zawarł Sąd Najwyższy w tezie postanowienia z dnia 3 kwietnia, 1970 r., III CRN 70/70, stwierdzając, że przepis art. 45 § 1 k.r. i op. normuje jedynie obowiązek zwrotu przez małżonka wydatków i nakładów poczynionych z majątku wspólnego na jego majątek odrębny, jak również prawo domagania się zwrotu wydatków i nakładów, które poczynił ze swego majątku odrębnego na majątek wspólny. Nie są natomiast objęte dyspozycją powyższego przepisu i nie podlegają wyrównaniom przy podziale majątku wspólnego wydatki i nakłady poczynione kosztem majątku odrębnego jednego z małżonków na majątek odrębny drugiego. Rozliczenia te podlegają ogólnym normom prawa i postępowania cywilnego, nakazującym dochodzenie przez byłych małżonków roszczeń, które nie są objęte przepisem art. 45 § 1 k.r. i op. w postępowaniu procesowym. Pogląd ten następnie podtrzymał w wyroku z dnia 7 czerwca 2002 r., IV CKN 1108/00, w którym wskazał, że nakłady z majątku odrębnego jednego z małżonków na majątek odrębny drugiego podlegają rozliczeniu z majątku wspólnego tylko wówczas, gdy na przedmiot majątkowy stanowiący majątek odrębny jednego z małżonków dokonano nakładów zarówno z majątku wspólnego, jak i z majątku odrębnego małżonków. Jest to stanowisko będące kontynuacją jednolitej linii orzeczniczej, w którą wpisuje się także uchwała Sądu Najwyższego z dnia 16 grudnia 1980 r., III CZP 46/80 (OSNCP 1981, nr 11, poz. 206). W tezie tej uchwały wskazano wprawdzie, że w postępowaniu o podział majątku wspólnego rozliczeniu podlegają również nakłady z majątku odrębnego małżonków na majątek odrębny jednego z nich. Jednak w uzasadnieniu dokonano istotnego zastrzeżenia, które pozwala uznać, że stanowisko to jest uzasadnione jedynie w wyjątkowych sytuacjach, w których zachodzi potrzeba kompleksowego rozliczenia małżonków w jednym postępowaniu ze względu na przedmiot majątkowy, którego dotyczy to postępowanie, w szczególności zaś, gdy na rzecz stanowiącą majątek odrębny jednego z małżonków dokonano nakładów zarówno z majątku wspólnego, jak i z majątków odrębnych małżonków. Taka sytuacja w niniejszej sprawie nie występuje. Powódka dochodzi bowiem zwrotu nakładów poczynionych wyłącznie ze

swojego majątku odrębnego na przedmiot majątkowy będący majątkiem odrębnym zmarłego poprzednika prawnego pozwanej. Przedmiot majątkowy, na który miały być dokonywane, nie wchodzi także do masy majątkowej podlegającej podziałowi w postępowaniu nieprocesowym o dział spadku. Nieruchomość, co zostało przyznane przez obie strony na rozprawie apelacyjnej, jeszcze za swego życia, E. M. darował pozwanej. Nie istnieje ona już jako obiekt podziału w postępowaniu o dział spadku. W takiej sytuacji roszczenia z tytułu zwrotu wydatków, nakładów i spłaconych długów przewidziane w art. 45 k.r.o. podlegają rozpoznaniu w procesie (postanowienie SN z dnia 12 kwietnia 2000 r., IV CKN 27/00, Lex nr 52439). Rozliczenie z tego tytułu w postępowaniu o podział majątku wspólnego i dział spadku nie jest zatem dopuszczalne.

Wychodząc z odmiennego założenia Sąd Okręgowy pominął w swej ocenie przytoczone w podstawie faktycznej roszczenia twierdzenia o faktach i materiał dowodowy w tej części, w której odnosił się do nakładów dokonywanych przez powódkę z jej majątku odrębnego na majątek odrębny zmarłego w czasie trwania małżeństwa. Sprawa nie została zatem rozpoznana co do istoty. W orzecznictwie przyjmuje się bowiem, że nierozpoznanie istoty sprawy oznacza zaniechanie przez sąd pierwszej instancji zbadania materialnej podstawy żądania pozwu albo pominięcie merytorycznych zarzutów pozwanego. (por. SN w wyroku z dnia 23 września 1998 r., II CKN 897/97). Z tej przyczyny Sąd Apelacyjny był zobligowany do uchylenia zaskarżonego wyroku i przekazania sprawy do ponownego rozpoznania Sądowi Okręgowemu (art. 386 § 4 k.p.c.).

Z uwagi na treść i przyczynę rozstrzygnięcia, nie chcąc ograniczać w toku ponownego rozpoznania sprawy swobody jurysdykcyjnej Sądu pierwszej instancji, Sąd Apelacyjny nie odniesie się do zarzutów przytoczonych w apelacji. Jakąkolwiek zresztą przedstawiłby ocenę w tym przedmiocie, nie byłaby ona wiążąca dla Sądu Okręgowego (art. 386 § 6 k.p.c.).

W toku ponownego rozpoznania sprawy Sąd Okręgowy powinien natomiast dokonać ponownej, kompleksowej oceny materiału dowodowego, w tym przedstawionego w celu wykazania podstawy faktycznej roszczenia dochodzonego z tytułu zwrotu nakładów powódki dokonywanych po 4 września 1995 r., w czasie trwania związku małżeńskiego. Powinien także, w zależności od wyników tej oceny, rozważyć celowość zrealizowania wniosku o dopuszczenie dowodu z opinii biegłego, o czym mowa na k. 4 apelacji. Wymaga też rozważenia celowości przeprowadzenia innych dowodów zgłaszanych w postępowaniu przed Sądem Okręgowym i ponowionych w apelacji. Wskazać jednak w związku z tym trzeba, że wniosek z p. 3 o zażądanie dziennika budowy jest bezprzedmiotowy, gdyż kopia tego dokumentu znajduje się w aktach sprawy, zaś wnioski z p. 4 i 5 nie zostały prawidłowo sformułowane, ponieważ polskiej procedurze cywilnej nie jest znany „dowód z akt sprawy”. Wnosząc o przeprowadzenie dowodu należało wskazać konkretne dokumenty z tych akt i okoliczności, jakich wykazaniu skonkretyzowany w taki sposób dowód powinien służyć. W przypadku, gdyby w ocenie Sądu fakt poniesienia przez powódkę nakładów na budowę i wykończenie domu został wykazany, ich rozliczenie powinno nastąpić przy wykorzystaniu regulacji z art. 322 k.p.c. oraz stosownie do wskazań zawartych w wyroku Sadu Najwyższego z dnia 7 maja 2009 r., IV CSK 27/09.